

Abstrakt

Předmětem práce je analýza hlavních rysů populačního vývoje zemí po demografické revoluci (demograficky vyspělých) a otázka, zda dochází k homogenizaci jejich populačního vývoje. Demografická revoluce je kvalitativní změnou z extenzivního na intenzivní charakter demografické reprodukce a je podmíněna modernizací. Objektem práce jsou země označované nejen jako demograficky vyspělé, ale řazené také mezi tzv. vyspělé země. Tyto země ukončily demografickou revoluci nejpozději v polovině 20. století, což je počátek sledovaného období většiny provedených analýz. Demografická reprodukce probíhá v relativně pevných biologických mantinelech, což vede k její homogenizaci. Během demografické revoluce narostla váha podmíněností společenských, ty jsou příčinou vývojových proměn a specifických rysů, v případě stejných podmínek pak přispívají k homogenizaci vývoje.

Předpoklad rozdílných rysů populačního vývoje z důvodu rozdílných společenských podmínek v zemích bývalého východního a západního bloku se potvrdil nejen při dílčích analýzách vývoje hlavních demografických ukazatelů, ale i při seskupení zemí prostřednictvím shlukové analýzy. Hlavní trendy populačního vývoje proběhly nejdříve ve většině zemí západního bloku, později v zemích jižní Evropy a nejpozději v zemích bývalého východního bloku. Pozdější nástup změn zpravidla vedl k rychlejšímu průběhu. Ve většině zemí dlouhodobě klesající úroveň porodnosti nedosahuje úrovně prosté reprodukce a dlouhodobě se snižuje úroveň úmrtnosti, což jsou trendy nastoupené už během demografické revoluce, stejně jako z nich plynoucí postupující stárnutí populací. Úroveň obou určujících procesů demografické reprodukce je po demografické revoluci zhruba v rovnováze, dochází k velmi nízkému přirozenému přírůstku, případně úbytku. Pokles úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce a změny v partnerském chování a životním stylu vysvětluje koncepcí druhého demografického přechodu. Většina popisovaných změn je ve velké části demograficky vyspělých zemí pozorována, hlavní rysy však nejsou oproti demografické revoluci protikladné či významně nové a také jejich společenské podmíněnosti vychází z podmínek daných postupující modernizací.

Jednotlivé země byly na počátku sledovaného období v různém fázi demografického vývoje, několik desetiletí trvající politické rozdělení a následná změna režimů v zemích bývalého východního bloku otvírali otázku, zda dochází k homogenizaci demografické reprodukce? Prostřednictvím metody variačních skupin a dalších elementárních statistických ukazatelů variability nelze u úrovně celkové úmrtnosti, na rozdíl od porodnosti, zatím pozorovat trend homogenizace, důsledky několika desetiletí rozdílného společenského vývoje se stále odráží na zdravotním stavu populace.

Klíčová slova: populační vývoj, demografická revoluce, druhý demografický přechod, homogenizace demografické reprodukce